

Casus ‘maatwerk voor de leerling’

De analyse is voor elke innovatie van doorslaggevend belang. In deze casus laten we aan de hand van een veelvoorkomend speerpunt ‘maatwerk voor de leerling’ zien hoe een analyse en uitwerking eruit kunnen zien en welke varianten naast elkaar gaan ontstaan als de analyse en uitwerking onzorgvuldig zijn of ontbreken.

De casus start met een passage uit het strategisch beleidsplan van een overkoepelend schoolbestuur voor primair, voortgezet en speciaal onderwijs. Vervolgens wordt uitgelegd hoe een basisschool deze opdracht kan uitwerken voor haar rekenlessen. Het blijkt dat dit op verschillende manieren kan, dat elke variant een ander probleem oplost en een andere ondersteuning behoeft. Het voorbeeld is gedetailleerd omdat we daarmee kunnen laten zien dat ‘grote woorden’ onvoldoende zijn om tot duurzame innovatie te komen.

*Maatwerk voor de leerling: talent gedreven onderwijs
Iedere school stemt zijn onderwijsprocessen planmatig af op de onderwijs- en ontwikkelingsvragen van zijn leerlingen. Dat is het begin van passend onderwijs. Niet het gemiddelde, maar de ontwikkeling van de leerling is de norm. Ons onderwijs is talent gedreven, iedere leerling krijgt de kans en de mogelijkheid om zich te ontwikkelen. Iedere leerling volgt het meest optimale onderwijs zo thuisnabij mogelijk, gericht op de integrale ontwikkeling van de leerling. Dit vraagt van schoolteams dat zij zich afvragen wat ieder kind nodig heeft, dat zij het onderwijs hierop inrichten en samenwerken met ouders, zorg en welzijn.*

Van directeuren van basisscholen en hun teams wordt verwacht dat ze deze opdracht vertalen naar de dagelijkse praktijk met hun leerlingen. Elke school mag naar eigen inzicht deze opdracht gaan vervullen want het bestuur wil de verantwoordelijkheden zo laag mogelijk in de organisatie beleggen, de diversiteit van scholen behouden en leerkrachten wensen professionele autonomie.

We werken deze opdracht uit voor het vak rekenen.

Stel, Manu en Henk krijgen thans 1 uur rekenles, in een groep van 25 leerlingen. Manu leert rekenen gemakkelijker en sneller dan Henk. Dit onderwijs gaat meer op maat worden gemaakt. We geven vijf uitwerkingen.

1. Differentiatie in rekensommen

Toelichting: Manu en Henk krijgen allebei sommen die aansluiten bij hun niveau. Manu krijgt minder oefeningen per som en gaat met grotere stappen naar moeilijkere sommen. Henk krijgt meer oefenmogelijkheden van eenvoudigere sommen en gaat in kleinere stappen naar moeilijkere sommen. Om dit aanbod gemakkelijk te organiseren, werken ze met een digitaal leermiddel.

Rekentijd: de rekenles blijft 1 uur.

Onderwijstijd: de totale onderwijstijd blijft gelijk.

Meetinstrument voor ontwikkeling: Cito-tussentijdse toets.

Wat wordt opgelost?

De verveling van Manu wordt opgelost, evenals de frustratie van Henk. Beiden kunnen op hun eigen tempo werken aan sommen die precies het goede niveau hebben. De sommen zijn niet te moeilijk en niet te gemakkelijk.

Wat blijft in stand?

De niveaoverschillen tussen Manu en Henk blijven in stand en worden mogelijk vergroot.

Dit zal blijken uit de Cito-toets.

Welke (organisatie)verandering is nodig?

Om de differentiatiemogelijkheden in rekensommen mogelijk te maken, zijn nodig:

- gebruik van leermiddelen die differentiatie tussen leerlingen binnen een vak mogelijk maken;
- differentiatievaardigheden van de leerkracht ten aanzien van instructie- en begeleiding.

2. Differentiatie in rekentijd en rekensommen

Toelichting: als 1 maar Henk krijgt 2 uur rekenles en Manu behoudt 1 uur rekenles. De sommen worden net als in voorbeeld 1 aangepast aan het rekenniveau van Manu en Henk. Doordat Henk nu meer rekentijd krijgt, ontwikkelt hij meer rekenvaardigheden dan in voorbeeld 1. Echter, de totale onderwijstijd blijft gelijk. De extra rekentijd van Henk zal ten koste gaan van een ander vak, hij levert bijvoorbeeld zijn muziekles in.

Rekentijd: de rekenles kan variëren in duur, tussen 1 en 2 uur.

Onderwijstijd: de totale onderwijstijd blijft gelijk.

Meetinstrument voor ontwikkeling: Cito-tussentijdse toets.

Wat wordt opgelost?

De verveling van Manu wordt opgelost, evenals de frustratie van Henk.

Het niveaoverschil in rekenvaardigheid wordt kleiner. Dit zal blijken uit de Cito-toets.

Wat blijft in stand?

De ongelijkheid in kansen op ontwikkeling blijft in stand. Immers, Henk levert zijn muziekles in voor de rekenles. Henk mist ontwikkelingskansen in muziek. Dit wordt echter niet zichtbaar omdat het meetinstrument Cito wel rekenen meet maar geen muziek.

Welke organisatieverandering is nodig?

Om de differentiatiemogelijkheden in rekentijd en rekensommen mogelijk te maken, zijn nodig:

- leerplangesprekken met leerlingen om keuzes te maken welke programmaonderdelen zullen vervallen;
- dagprogramma en organisatie die het mogelijk maakt dat leerlingen uit een groep op dezelfde tijd verschillende activiteiten doen (daarvan afgeleid inzet leerkrachten, ruimtes e.d.).

3. Differentiatie in rekentijd, rekensommen en onderwijstijd

Toelichting: Als 2 maar nu is de onderwijstijd variabel. Henk krijgt 2 uur rekenles en Manu behoudt 1 uur rekenles. De sommen worden aangepast aan het rekenniveau van Manu en Henk. Doordat Henk nu meer rekentijd krijgt, ontwikkelt hij meer rekenvaardigheden dan in voorbeeld 1. Omdat ook de onderwijstijd toeneemt, hoeft de extra rekentijd van Henk niet ten koste te gaan van een ander vak.

Rekentijd: de rekenles kan variëren in duur, tussen 1 en 2 uur.

Onderwijstijd: de totale onderwijstijd neemt toe.

Meetinstrument voor ontwikkeling: Cito-tussentijdse toets.

Wat wordt opgelost?

De verveling van Manu wordt opgelost, evenals de frustratie van Henk.

Het niveauverschil in rekenvaardigheid wordt kleiner. Dit zal blijken uit de Cito-toets.

De ongelijkheid in kansen op ontwikkeling neemt af. Er is tijd voor én meer rekenles én alle andere vakken/kerndoelen. Deze winst wordt echter niet gemakkelijk zichtbaar omdat het meetinstrument Cito wel rekenen en taal meet maar niet de ontwikkeling in de andere kerndoelen.

Welke organisatieverandering is nodig?

Om de differentiatiemogelijkheden in rekentijd, rekensommen en onderwijstijd mogelijk te maken, zijn nodig:

- leerplangesprekken met leerlingen passende persoonlijke programma's samen te stellen;
- dagprogramma en organisatie die het mogelijk maakt dat leerlingen uit een groep op dezelfde tijd verschillende activiteiten doen (daarvan afgeleid inzet leerkrachten, ruimtes e.d.);
- ruimere openingstijden (met alles wat daarvoor nodig is).

4. Differentiatie in leerinhoud

Toelichting: beide leerlingen gaan doen waar ze goed in zijn: Manu gaat rekenen, Henk gaat brood bakken. Tijdens het brood bakken leert Henk ook rekenen. Manu krijgt 1 uur les in rekenen, Henk krijgt 1 uur les in broodbakken.

Onderwijstijd: de totale onderwijstijd blijft gelijk.

Meetinstrument voor ontwikkeling: Cito-tussentijdse toets.

Wat wordt opgelost?

De verveling van Manu wordt opgelost, evenals de frustratie van Henk. Dat laatste wordt opgelost, niet door Henk meer eenvoudige rekensommen aan te bieden, maar door Henk een leeractiviteit te bieden die aansluit bij zijn interesse en valt binnen de kerndoelen po. Beide hebben zo kans om hun kwaliteiten te ontwikkelen.

Wat blijft in stand?

De ongelijkheid in onderwijskansen wordt versterkt. Manu leert 'schools' rekenen, overeenkomstig de Cito-toets. Henk leert geen schools rekenen, wel brood bakken en praktijk-rekenen. De laatste twee worden echter niet getoetst via de Cito-toets. Henk is niet voorbereid op de Cito-toets en zal lager scoren dan zijn feitelijke capaciteiten zijn. Dit zal uiteindelijk een negatief effect hebben op de doorstroommogelijkheden naar voortgezet - en vervolgonderwijs.

Welke organisatieverandering is nodig?

- leerplangesprekken met leerlingen om persoonlijke leerprogramma's samen te stellen;
- dagprogramma en organisatie die het mogelijk maakt dat leerlingen uit een groep op dezelfde tijd verschillende activiteiten doen (daarvan afgeleid inzet leerkrachten, ruimtes e.d.);
- om de inconsistentie tussen onderwijs en meting op te heffen, dient er een meetinstrument en leerlingvolgsysteem gekozen te worden dat recht doet aan de diversiteit aan ontwikkelingspaden die kinderen kunnen samenstellen.

5. Differentiatie in begeleiding

Toelichting: Manu en Henk krijgen allebei dezelfde sommen. De sommen gaan Manu gemakkelijker af dan Henk. Henk krijgt meer en zo nodig andere begeleiding dan Manu. De onderwijstijd per kind blijft hetzelfde, evenals de stof. De docenttijd per kind varieert. Manu zal meer zelfstandig werken, Henk zal meer instructie krijgen en aan de hand worden genomen.

Rekentijd: de rekenles blijft 1 uur.

Onderwijstijd: de totale onderwijstijd blijft gelijk.

Meetinstrument voor ontwikkeling: Cito-tussentijdse toets.

Wat wordt opgelost?

Het niveauverschil tussen Manu en Henk zal kleiner worden. Henk zal verder komen door de extra begeleiding. De Cito-toets laat waarschijnlijk een gunstig beeld zien, namelijk een hoger gemiddeld niveau, dan wel minder laag scorenden.

Wat blijft in stand?

Manu komt instructie te kort waardoor hij minder snel zal gaan dan mogelijk is gezien zijn capaciteiten, maar dat zal niet blijken uit de metingen. Waarschijnlijk blijft zijn verveling en neemt de kans toe dat hij gaat onderpresteren door frustratie en demotivatie.

De talenten van Henk in brood bakken blijven ongezien maar dat wordt nergens zichtbaar.

Welke (organisatie)verandering is nodig

- differentiatievaardigheden leerkracht ten aanzien van begeleiding;
- genoeg 'werkjes' waarmee Manu zijn tijd kan vullen (methodes en opleidingen zijn vaak gebaseerd op deze werkwijze).

Deze casus laat zien wat de gevolgen kunnen zijn van abstracte, niet-precieze doelen en ambities: iedereen gaat ze op zijn eigen manier invullen, de omgeving ondersteunt niet adequaat en er moet veel gepraat worden om elkaar te begrijpen.

Deze nadelen zijn deels te voorkomen door vooraf preciezer te duiden wat de bedoeling is. Als het om een opdracht van een ander gaat (zoals bestuur, gemeente, samenwerkingsverband) is het aan de schoolleider (opdrachtnemer) om de opdrachtgever vooraf grondig te bevragen tot het wel precies duidelijk is. Enkele suggesties:

Wat was de aanleiding om maatwerk op te nemen in het strategisch beleidsplan? Zijn er problemen in de eigen scholen gesignaleerd waarvoor maatwerk mogelijk een oplossing is? Welke problemen waren dat? Zijn er alternatieven overwogen en waarom kwam maatwerk als beste uit de bus? Was de aanleiding de landelijke trend naar meer maatwerk? Welke behoefte zit er achter deze trend? Waarom wil het bestuur meegaan in deze trend? Hoe denkt zij daarmee haar maatschappelijke/wettelijke opdracht beter uit te voeren en problemen te voorkomen of te reduceren? Is het maatwerk bedoeld om de motivatie van leerlingen te vergroten? De leerfrustratie te verminderen? Niveauverschillen in rekenvaardigheden te verkleinen? Een hogere gemiddelde Cito-score te behalen? Kleinere afwijkingen ten opzichte van de gemiddelde Cito-score? Onderwijs dat aansluit bij de voorkeuren en talenten van leerlingen? Gelijkere ontwikkelingskansen voor kinderen?